

1. In die stikdonkere nacht

‘Hou vast, sufferd! Niet loslaten!’

Nijdig draait de voorste zich om. Verschrikt blijft het groepje staan. In het bijna-donker zien de drie jonge mensen hoe het gezicht van Chananja verstrakt. Zijn zwarte ogen flikkeren. Zacht sist hij ze toe: ‘Wat heb ik daarstraks gezegd? Altijd je voorganger vasthouden en nooit loslaten. Waar of niet?’ Dreigend kijkt hij Asjer aan. ‘Sukkel, die je bent! Jullie komen er zonder mij nooit. Of wel soms?’

Bedremmeld schudden ze alle drie hun hoofd. Nee, in het volslagen donker een klein scheepje opzoeken, ergens in de grote haven van Marseille, zou hun nooit lukken.

‘Ik ... ikke ...’, hakkelt Asjer, ‘ik had zo’n jeuk aan m’n oor. Een mug, denk ik.’

‘Niks mee te maken! Je hebt maar één ding te doen: gehoorzamen! Meer niet. Is dat goed duidelijk? Als je elkaar hier verliest, vind je elkaar nooit terug. Het is één grote warwinkel van kisten, vaten en weet ik wat nog meer. Jullie zijn geen kleine kinderen meer. Eén keer zeggen moet genoeg zijn. Pak vast en vooruit met de geit! Niet struikelen en mond dicht!’

Het groepje trekt verder, bijna onhoorbaar op hun gym schoenen. De linkerhand omklemt een koffertje met spullen, de rechterhand houdt de voorganger vast.

Sjonge, wat een bullebak, denkt Sam Katan, de derde in de rij. Asjer stond te bibberen op z’n benen. Achter zich hoort hij zijn zusje twee, drie keer duidelijk slikken. Ja, Leah is gauw overstuur de laatste tijd. Jammer hoor!

In de oorlog ging het zo goed. Flink dat ze was! Als hij, Sam,

weer eens in de put zat, sloeg ze hem op de schouder en zei: 'Kop op, Sam! Het is nu snel afgelopen. Dan komen pap en mam weer terug. Hè, wat zal dat fijn zijn. Zou ons huis in Den Haag er nog staan, denk je?'

Pap en mam ... die waren nooit teruggekomen. Het Rode Kruis had het uitgezocht en hun een briefje gestuurd. '... naar het vernietigingskamp Auschwitz gebracht en daar overleden. Datum onbekend.'

Toen was het misgegaan met Leah. Hele dagen niks zeggen ... huilbuien ... overal van schrikken ...

Hoor nou toch eens, ze huilt bijna. 'Niet doen, Leah', wil hij zeggen, 'anders wordt Chananja kwaad.' Maar hij durft niet. Voorzichtig draait hij zijn hoofd half om en schudt van: niet doen!

Hoe lang lopen ze hier nu al? Een halfuur? Een uur? Die Chananja is toch een kerel, dat hij zo precies de weg weet. Zonder aarzelen loopt hij verder.

Dan ineens staat hij stil. Asjer, vlak achter hem, botst tegen hem op.

'Stop!' sist Chananja. Roerloos luisteren ze. Is daar iemand? Van rechts komt een vreemd geluid. Er knarst iets, er knapt iets, net alsof iemand met een tang bezig is iets los te maken.

Op het gezicht van de leider komt een boze grijns. Hij snapt het: daar is een dief bezig! Die probeert de ijzeren banden om een kist kapot te draaien. Zal hij een flinke schreeuw geven?

Wat zou de boef schrikken. Maar nee, dat zou oerdom zijn. Iedereen moet maar op z'n eigen spullen letten. Zij hebben wel wat anders te doen. Hij wijst voor zich uit. Verder, betekent dat.

De ganzenrij zet zich weer in beweging. Asjer houdt het jack van Chananja krampachtig vast. Wat voelt hij zich eenzaam!

Voor hem loopt een Jood uit Palestina. Een échte, die je om het minste uitkaffert waar iedereen bij staat. Achter hem lopen

twee jonge Joden, zo oud als hijzelf ongeveer, waarvan hij de namen alweer vergeten is. Broer en zus, heeft hij begrepen. Die hebben elkaar.

Maar hij? Hij heeft niks. Geen vader, geen moeder, geen broer, geen zus, geen opa of oma, geen oom of tante. Niemand, helemaal niemand. Iedereen is dood. Dat hebben de Duitsers gedaan. 'Joden zijn slecht', zei Hitler. 'Ze moeten sterven. Allemaal!'

En nu is hij op weg naar hun eigen land, naar Palestina. Maar het moet stiekem gebeuren. Niemand mag het weten.

Niemand hielp hen toen de Duitsers alle Joden probeerden te doden. Niemand helpt het kleine groepje Joden dat overgebleven is.

'Wij Joden, wij zijn alléén!' Chananja had met zijn vuist op de tafel gebeukt toen hij dat vanavond zei. 'Alléén! Dat zijn we al tweeduizend jaar. Wij moeten onszélf helpen, anders wordt het nooit beter! En we zullen onszelf helpen. Jullie ook. Jullie zijn Joden, vrije Joden! Kijk me niet zo bang aan. Ik eet jullie niet op. Ga eens rechtop staan, je schouders naar achteren. Vooruit!'

Verschrikt hadden Asjer en de andere twee hem aangekeken. Ze wáren niet stoer, ze durfden niet alles. Ze waren bang ... en erg alleen.

Die sterke Chananja had zijn hoofd geschud. Ochoch, overal hetzelfde. Magere, witte snoetjes en grote, bange ogen. Je kon wel zien dat ze vijf angstige jaren achter de rug hadden. Je zou er medelijden mee krijgen. Hij hád het ook.

Maar dáár mochten ze niets van merken. Met huilende kinderen kun je niets beginnen. Wat gelukkig, dat zijn vader en moeder al vóór de oorlog uit Amsterdam naar Palestina waren verhuisd.

Hij, Chananja, was daar geboren. Hij was niet zomaar een

Jood! Hij was een sabra!¹ Vader had gezegd: ‘Ziezo jongen, we laten ons nooit meer in een hoek drukken. Dit is óns vaderland! En wie het er niet mee eens is, die houden we een gebalde vuist onder de neus. Wij zeggen, net als Nehemia: “Wij zullen dit land weer opbouwen en God van de hemel zal het ons doen gelukken.” Kom nooit huilend bij me als je een pak slaag van een stel Arabische jongens hebt gehad. Dan krijg je van mij een pak slaag op de koop toe. Je pakt maar een stok en je mept er maar op. Denk aan David, aan Gideon, aan Simson, aan ... noem ze maar op. En laat zien dat je een Jood bent. Wees er trots op dát je een Jood bent! Klaar!’

Zo was hij opgegroeid. Vader had hem nooit zien huilen. Dat dééd een sabra niet! Je beet op je tanden en ging voor geen tien Arabieren aan de kant. Nu is hij volwassen, bijna twintig jaar en nergens bang voor.

En die bange kuikens achter hem moeten net zo worden als hij. Anders lukt het nooit om een eigen vaderland te krijgen. Hij zal ze wel een handje helpen, reken daar maar op! Palestina heeft geen bibberende schoothondjes of bange jongejuifers nodig, maar mannen van beton en vrouwen van staal. Alleen zó kunnen ze krijgen wat ze hebben willen: een veilig plekje, na tweeduizend jaar, van hén alleen. Waar elke Jood, uit elk land van de wereld, welkom is.

Opnieuw staat hij stil. ‘Hoor je het?’ vraagt hij zacht. ‘Hoor je het schuren van de touwen? We zijn er bijna. Schrik niet als ik plotseling in m’n lurven gegrepen word. In een halve boog hebben zich hier vrienden verstoppt. Als je het wachtwoord weet, mag je erdoor.’

1. Een sabra is een in Palestina geboren Jood, genoemd naar de vrucht van een cactus: Stekelig van buiten, zoet van binnen.

‘En als je het wachtwoord niet weet?’ vraagt Sam zacht.

Chananja grinnikt. ‘Dan krijg je een touwtje om je armen en één om je benen en een pleister op je mond. Want mensen die nu hier rondsnuffelen, kun je niet vertrouwen. Ze mogen een eindje meevaren en dan zien we op zee wel verder.’ Het laatste klinkt nogal dreigend.

‘Toch niet overboord gooien?’ fluistert Sam geschrokken.

‘Ben je mal? We zijn geen moordenaars. Alleen maar een gratis zeereisje. Misschien zetten we ze op Corsica van het schip af. Maar houd je goed vast, nu wordt het spannend.’

Ze schrikken toch nog geweldig, als een donkere gestalte vanachter een rij kisten voor hen schuift en ze ook áchter zich iets horen. Ingesloten!

‘Wachtwoord!’

‘Exodus!’

‘Oké! Verder maar. Jullie zijn laat. Het is al bijna morgen.’

‘Ja, de trein uit Holland was ver over tijd.’

Het rijtje schuift verder tot voorbij de laatste vaten en tonnen. Dan zien ze, zwarter nog dan de donkere lucht, het schip liggen. Het deint zachtjes op en neer. Soms kraakt een touw, schuurt de zijkant tegen de havenmuur. Vanuit de verte komt de schelle schreeuw van een meeuw.

Er is niemand te zien. Alle lichten zijn gedoofd. Je zou niet denken dat hier vannacht zeshonderd mensen naartoe zijn geslopen. Chananja maakt een hees, fluitend geluid, heel zachtjes maar.

Een donkere gestalte komt tevoorschijn van tussen twee kisten en steekt zijn hand uit.

‘Pas op!’ zegt hij in het Engels. ‘De schuit gaat heen en weer. Kijk uit waar je stapt. Toe maar, knijp maar flink in m’n hand, ’t is je meisje niet.’

Chananja heeft geen hulp nodig. Lenig wipt hij aan boord.

De andere drie vinden het knap griezelig. Hebben ze hier geen loopplank?

Het is net of de vreemde hun gedachten raadt. 'Als er een politieauto langskomt, loop je met een loopplank in de gaten. Want wie heeft er nou 's nachts een plank uitgeschoven liggen? Niemand toch? Zodoende. Okido, voor mekaar.'

Met die woorden hijst hij Leah aan boord en klopt haar op de schouder. 'Ziezo meid, nou komt alles goed. Zeg maar John tegen me. Kun je me verstaan?'

In het donker kan hij de nieuwelingen niet aankijken. Maar hij weet wel wie het zijn: arme, eenzame vluchtelingen, die naar huis willen. Eindelijk naar huis, hun eigen huis!

De drie knikken een beetje schaapachtig. Ja, ze snappen hem wel zo ongeveer. Ook op hun onderduikadres hebben ze elke dag huiswerk moeten maken. Asjer kreeg het van de dominee van het dorp, die hem elke week bezocht en overhoorde. Samen Leah van een oude onderwijzer, bij wie ze in huis waren. Bij dat huiswerk was natuurlijk ook Engels geweest.

'Kom maar mee.' Hij loodst ze langs dozen en kisten, langs bossen staaldraad en henneptouw. Dan bukt hij zich en klopt twee keer op een ijzeren deurtje.

'Sstt ... stt!' horen ze achter de deur sissen. Zijn daar nog meer mensen? Vast wel! Maar je hoort niemand praten. Het deurtje gaat halfopen.

'Drie!' fluistert John. 'Zo ongeveer de laatsten, denk ik. Kunnen ze er nog bij?'

'Er gaan veel makke schapen in een hok', bromt een stem vanuit het donker. 'Ja kom maar, jullie. Voorzichtig! Stoot je hoofd niet!'

Achter hen klappt de deur meteen weer dicht en floept het licht aan. Asjer, die vooroploopt, ziet een grote ruimte. Alles wat in de weg stond, is weggebroken of weggesleept en ligt aan de

kant: schotten, scheepsgereedschap, lege tonnen en vaten, hopen touw en nog veel meer. Nu is het een enorme zit-slaapkamer geworden. Daar moeten zeshonderd mensen zo'n dag of tien logeren. De bedden staan driehoog, zij aan zij. Je kunt er alleen overdwars tussendoor schuiven. Er zijn geen tafels, geen stoelen. Er zijn één wc en één kraan, maar geen badkamer en geen douche. Er zijn geen ramen, die je open kunt zetten.

Vanuit het ruim slaat een benauwde lucht de drie nieuwelingen in het gezicht. De wanden zijn druipnat van het vocht.

Het is er, met zoveel mensen, wonderlijk stil. De grote mensen zitten moe op hun bed of hangen in de smalle gangetjes over hun slaappleaats. De kinderen slapen, allemaal. De zware slaaptablet, die ze in een beker warme melk hebben ingenomen, werkt blijkbaar prima.

Sommigen liggen roerloos; anderen bewegen in hun slaap. Eén slaat wild met armen en benen en roept iets in een vreemde taal. Een man, helemaal in het zwart, met een grote, zwarte hoed op, legt een hand op de mond van het kind en fluistert een paar geruststellende woorden.

Beneden wijst een jonge, Joodse vrouw Asjer, Sam en Leah hun bed. 'Het meisje beneden', zegt ze vriendelijk. 'En jullie boven.' Ze knikken. Natuurlijk, je laat een meisje niet twee of drie hoog naar haar bed klauteren.

'Wat veel mensen', zegt Sam tegen de vrouw.

Ze knikt. 'Ja, gezellig hè? Hoe meer mensen, hoe meer vreugd. Waar komen jullie vandaan? Uit Nederland natuurlijk, net als ik. Maar welke plaats?'

'Wij uit Den Haag'. Sam wijst op zijn zusje. 'En hij uit Mokum.' 'Zozo', lacht de ander. 'Uit Mokum? Nou, dan heb ik een verassing voor jullie. Weten jullie waar we naartoe gaan?'

Dat weten ze natuurlijk wel: Naar Palestina!

Maar de vrouw knijpt haar ogen tot smalle spleetjes. 'We gaan straks naar Mokum!'

Wat? Verbluft staren ze haar aan. Asjer schudt nijdig zijn hoofd. 'Niet waar', zegt hij kortaf. Ze moet geen flauwe geintjes maken. Hij is geen klein kind meer.

'Toch is het waar', zegt ze met een glimlach. 'Mokum is de Joodse naam voor Amsterdam. Maar weet je wat Mokum eigenlijk betekent? De plaats, waar ik me thuis voel. Nou, en dáár gaan we naartoe. Naar het land dat van óns is, van mij en van jullie. Daar zul je je over een poosje thuis voelen. Palestina is jullie thuis. Dat wordt jullie nieuwe Mokum! Gesnapt?'

Tja, als het zo zit ...

Een man met een lange lijst duwt de jonge vrouw opzij. 'Aan de kant Hadassa, we hebben nog meer te doen.'

Hij kijkt de nieuwkomers aan. 'Naam?' vraagt hij kort.

'Asjer Cohen.'

'Leeftijd?'

'Vijftien jaar.'

'Waar vandaan?'

'Amsterdam.'

'Klopt. En jullie?' Met de punt van zijn potlood prikt hij naar Sam en Leah. Sam ratelt in één keer het hele verhaal af. 'Sam en Leah Katan, oud vijftien en veertien jaar. Allebei uit Den Haag.'

'Prima.' De man kijkt hem goedkeurend aan. Da's een pientere vent, denkt hij. Die snapt me meteen. Die redt zich ginds wel.

Hij steekt een stevige knuist uit en schudt hen de hand. 'Aangenaam kennis te maken. Ik ben Awraham. Mijn achternaam ben ik even kwijt. Wie heeft jullie aan boord gebracht?' 'Chananja', komt kort het antwoord van Asjer.

'Zozo. Grote mond van hem gehad?'

Asjer trekt een zuur gezicht. 'Ja, nou ja, wel een beetje. Hij is gauw kwaad.'

‘Valt mee hoor! Vergeet één ding niet: Chananja waagt alles om mensen zoals jullie te redden en thuis te brengen. Puike kerel! Zo moesten we er nog duizend hebben. Nou, de rest merken jullie vanzelf. Niet hard praten. Daar ...’ – hij wijst naar links – ‘daar zijn de wc en een kraan om je te wassen. Het zal niet meevallen om aan de beurt te komen. Afijn, dan sla je maar een dag over met wassen. En bij hoge nood kun je altijd nog naar het dek. De zee is groot genoeg ... Ik spreek jullie nog wel. Het schip gaat zo dadelijk vertrekken.’

Weg is hij. De lange lijst fladdert achter hem aan.

Leah heeft haar koffertje op het onderste bed gezet en is erbij gaan zitten. In haar spierwitte gezicht lijken de donkere ogen nog zwarter dan anders. Benauwd is het hier. Om te stikken. En je kunt er niet uit. Onder je, naast je, boven je zijn muren van ijzer. Het is net een grote kist, waarin je opgesloten zit.

Ze begint diep te zuchten. Ik moet rustig zijn, denkt ze, er gebeurt niets, echt niet. Ze gaat naar huis, naar mensen die allemaal Joods zijn. Die haar zullen helpen om alle narigheid te vergeten. En Sam is er. Sam, haar grote, vriendelijke broer. Maar o, wat is het hier akelig. Ze begint te zweten van benauwdheid. Ze moet eruit, ze wil niet, ze kan niet!

Sam ziet haar geworstel. Hij gaat naast haar zitten en slaat zijn arm om haar schouders. Hij voelt haar beven en pakt haar hand. ‘Niet bang zijn! Alles komt goed. We gaan naar huis, echt naar huis. Weet je nog, dat pap elk jaar bij Pesach² zei: “Volgend jaar in Jeruzalem”? En nou gaat het gebeuren. Over een poosje zingen we: “Jeruzalem, wij treden uwe poorten in.” Dat hadden we vorig jaar niet gedacht!’

Het meisje zakt voorover. Ze snikt. Een groot heimwee trekt

2. Joods paasfeest.

door haar heen. Sam had het over papa. Maar pap is dood en mam ook. Die zal ze nooit meer terugzien. Onhandig strijkt Sam over de haren van zijn zusje. Hij prevelt wat vriendelijke woorden, van alles door elkaar. Eigenlijk weet hij ook geen raad. Niet met Leah en niet met zijn eigen verdrietige gedachten. Maar die mag zijn zus niet weten. Hij is de oudste, hij moet flink zijn.

‘Stil maar Leah, het komt goed hoor!’

Boven hun hoofden klinkt geschuifel van voetstappen, de klets van een touw dat aan boord wordt gesmeten. Nóg een klets. Ergens achter hen ronkt een motor. Er gaat een siddering door het schip. Sam voelt het: de grote reis naar het land Israël, naar Erets Jisraeel, is begonnen!